

Незважаючи на відзначені особливості представлених викладачем відповідей, отримані відомості є цінними і підтверджують дійсну перевагу деяких з виявлених нами прийомів і способів виконання певних завдань, таких, як, наприклад, реалізація письмових творів без попереднього планування, несистематичне здійснення перевірки написаного, компіляція відомостей при підготовці усних повідомлень без врахування конситуації.

Великий досвід роботи викладача дозволяє йому докладно і без утруднень описувати окремі прийоми і дії, реалізовані студентами під час виконання певного виду завдань, їх поведінку. Дані коментарі відрізняються повнотою змісту, у них наведено диференційований опис використовуваних прийомів залежно від успішності студентів. Наведені відповіді дозволяють судити про те, що деяким стратегіям, зокрема, організації усного висловлювання серед методів роботи конкретного викладача приділяється певна увага, хоча самим терміном він не користується. Проте, у відповідях домінує опис окремих прийомів і дій, а не цілісних стратегій, які могли б виконувати функції програми діяльності. Очевидно, прийоми планування не у достатній мірі використовуються студентами і не виступають предметом постійного контролю з боку викладача. В окремих випадках виявлено, що крім спостереження за ходом роботи, викладач не використовує інших способів перевірки і виявлення реально діючих стратегій. Подібні коментарі приводилися й іншими викладачами. Різниця між ними полягає, по суті, лише у повноті пояснень. Тому нам не вдалося виділити які-небудь групи при оцінці результатів даного опитування.

Таким чином, проведене опитування викладачів дозволяє констатувати, що жодному викладачеві не вдалося достатньо чітко описати повні і послідовні стратегії, які відповідають кожному виду іншомовної діяльності. У матеріалах опитування домінують описи окремих необхідних для оволодіння читанням, слуханням, письмом і говорінням прийомів і вмінь. Аналіз результатів дозволив також виявити обумовленість якісних характеристик, застосовуваних студентами стратегій і ступеня їхнього усвідомлення методів, які використовуються викладачами у практиці навчання іноземним мовам у вищому навчальному закладі.

Література

1. Коваленко А.Б. Психологія розуміння творчих задач. Автореф. дис... д-ра психол. наук: Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – К., 2000. – 35 с.
2. Саннікова О.П. Емоційність у структурі професійних властивостей особистості (на прикладі представників соціономічних професій). Автореф. дис... д-ра психол. наук. – Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 1996. – 50 с.
3. Чебыкин А.Я. Эмоциональная регуляция творческой умственной деятельности // Формирование творческого мышления школьников в учебной деятельности. – Уфа, 1985. – С. 156–157.
4. Яценко Т.С. Психологічні основи групової психокорекції / Т.С. Яценко. – К.: Либідь, 1996. – 264 с.
5. Guilford J.P. Creative talents: Their nature, uses and development. – Buffalo – N.Y.: Bearly Limited, 1986. – 189 p.
6. Langly P., Johns R. A. Computational model of scientific insight // R. Stemberg. T. Tardif (eds.). The nature of creativity. – Cambridge: Cambridge Press 1988. – P. 177–201.
7. Mednick S.A. The associative basis of the creative process // Psychol. Rev., 1969. – № 2. – P. 220–232.
8. Moneta G.A. Model of scientist's creative potential // Phylosof. Psychology 1993. – V. 6. – P. 23–37.
9. Tardif T., Stemberg R. What we know about creativity? // R. Stemberg. T. Tardif (eds.). The nature of creativity. – Cambridge: Cambr. Press, 1988. – P. 429–446.

УДК 811.161.2'373

ЦАРАЛУНГА І.Б.
(Хмельницький)

СТРАТИГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ ЯК МЕТОД ДОСЛІДЖЕННЯ ТОПОНІМНОГО МАТЕРІАЛУ

Виявлено суть і специфіку стратиграфічного аналізу як методу дослідження топонімного матеріалу. Визначено основні прийоми й аспекти обробки мовного матеріалу з погляду топонімичної стратиграфії. Комплексний стратиграфічний аналіз передбачає кількісну характеристику, просторову локалізацію власних географічних назв, установлення хронології топонімів.

Багатоплановість ономастичних досліджень зумовлена розмаїттям власних імен. Кожен онімний тип потребує особливого підходу, індивідуальних методів вивчення. Зокрема, у сучасній оно-

мастиці широко використовується стратиграфічний метод. В українській топонімії його активно застосовують в ареальних дослідженнях О.А. Купчинський, Д.Г. Бучко, З.О. Купчинська, Л.Н. Радьо. З огляду на це актуальними є питання особливостей стратиграфічного аналізу, сукупності певних прийомів у складі цього методу, інших його аспектів як способів обробки ономастичного матеріалу.

За визначеннями мовознавців, лінгвістична стратиграфія – це аспект дослідження, при якому аналізують хронологічну послідовність формування лексичних пластів будь-якої мови і визначають відносний вік лексичних одиниць [6, с. 6]. Поняття топонімічної стратиграфії уперше запровадив С. Роспанд: “Топонімічна стратиграфія – це пошук структурно-топонімічних шарів, залежних від часу і території” [8, с. 159]. Термін *стратиграфія* запозичено з геології, де ним позначають вивчення нашарувань різних епох. *Страти*, або пласти земної кори, послідовно розташовуються один над одним без будь-яких істотних взаємопроникнень. У лінгвістичній географії піддають аналізу хронологічну послідовність формування лексичних пластів певної мови і визначають відносний вік лексичних одиниць. На відміну від геологічних, лексичні страти, в тому числі ономастичні, можуть взаємно проникати, утворюючи не лише значні „входження”, але й дрібні вкраплення одна в одну [6, с. 6].

Під час дослідження ономастичних систем поступові ступені ономастичного переосмислення, трансонімізації і деривації створюють своєрідну стратифікацію власних назв. Метод стратиграфічного аналізу в ономастиці полягає у зіставленні окремих етапів становлення ономастичних систем, а також у порівнянні ономастичних станів різних епох [4, с. 203]. Під стратиграфією у топонімії Р.О. Агєєва розуміє наявність пластів топонімії, які мають певну просторово-часову характеристику, а під стратифікацією – встановлення чи виділення таких пластів [1, с. 15]. Стратиграфічний метод передбачає виділення, опис і аналіз так званих *топонімічних страт* або пластів топонімії, що різняться лінгвістично й історично. Як зазначає О.В. Суперанська, “стратифікація в ономастиці виявляється не тільки вертикальною, глибинною, але й горизонтальною, такою, що відображає одночасне проникнення в ономастикон конкретної епохи елементів різних мов чи шляху поширення якогось явища на певній території” [6, с. 6]. При синхронічному підході до вивчення топонімії великого значення набувають морфологічна і словотвірна характеристика різних пластів топонімів, їх морфонологічні особливості, функціонування у мові. При діахронічному підході найбільш важливими є встановлення просторового поширення топонімів різних пластів, визначення топонімічних ареалів, їх хронологізація.

Слід зауважити, що вивчення кількісного поширення окремих словотвірних моделей ойконімів в окреслених часових відрізках на певній території повинно базуватися на великій кількості писемних пам'яток, на вичерпно виявленому, добре описаному й опрацьованому матеріалі. Якщо ж порівнюються відсотки, отримані з невеликих вибірок, у яких багато що може бути випадковим, то такий аналіз може виявитися шкідливим [4, с. 211].

Метод стратиграфії найповніше розроблено у польській ономастиці. С. Роспанд здійснив спробу створення топонімного атласу “*Stratygrafia słowiańskich nazw miejscowych*” [7]. Учений обґрунтував доцільність використання картографічного методу дослідження. Він запропонував створити загальнослов'янські карти для вибраних словотвірних типів топонімів. Проте робота сповільнилася через брак ономастичних словників і монографій у певних слов'янських мовах, єдиних принципів збору, опрацювання та подання матеріалу.

Тож метод стратиграфії поєднує у собі статистику, географію та хронологію. На підставі *статистичних* даних, які порівняно повно характеризують топонімічні явища вже у пізньому середньовіччі, можна зробити висновки і про розвиток цих не повністю відображених у джерелах явищ у давніші епохи [3, с. 116]. Результати підрахунків відсоткового відношення ойконімів окремих моделей у різні історичні періоди свідчать про еволюційні зміни у топоніміконі, допомагають визначити продуктивність словотвірних моделей, інформують про достатню повноту складу топонімічного матеріалу. Статистичний аналіз, на думку Н.В. Подольської, служить підтвердженням чи спростуванням ономастичних концепцій і гіпотез [4, с. 211].

Дослідження топонімічних ареалів невіддільне від визначення *географії* поширення, локалізації назв. Для встановлення закономірностей розташування топонімів, динаміки їх розвитку у часі, просторових зв'язків і залежностей як між окремими топонімічними явищами, так і між ними і різними соціальними та природними явищами використовують картографування [5, с. 10]. Залежно від характеру конкретного дослідження перше місце можуть посідати різні аспекти картографічного методу. Складання топонімічних карт необхідне при вивченні “географії” топонімів, бо карти – це “альфа і омега географії” [5, с. 10]. Такі карти дають змогу отримати наочне уявлення про ареали топонімічних явищ і процеси, що відбуваються у зонах контактів цих ареалів, про просторові зміни якісних і кількісних характеристик матеріалів, що картографуються. Використання географічних

карт, створених для однієї й тієї ж території у різний час, дає можливість розкрити динаміку топонімічних процесів [5, с. 11]. “Карта дає змогу показати топонімний фон території, встановити межі того чи іншого явища, – стверджує З.О. Купчинська, – за допомогою карти виявляється розміщення топонімічних явищ як мовно-історичного факту, їх розвиток у просторі” [2, с. 12]. До завдань картографування належить точна локалізація місць розселення людей, у мовленні яких відзначено досліджуване ономастичне явище, або місць (міст, селищ, річок і т. ін.), що іменуються певним чином [4, с. 209]. Виявлені унаслідок картографування ареали становлять спеціальний ономастичний текст, наукове прочитання якого ставить дослідника перед новими завданнями. Отже, карта з ономастичним навантаженням сама стає джерелом для подальшого вивчення імен. Наносячи на карту лінгвістичні дані, ми часто отримуємо екстралінгвальні висновки, що слугують підтвердженням історичних концепцій. У цьому виявляються взаємозв’язок, взаємозбагачення суспільних наук [4, с. 209]. Таким чином, топонімічні карти фіксують широкі мовні, історичні, етнографічні процеси.

“Стратиграфічний аналіз – це дослідження ономастичного явища чи процесу у *хронологічній* послідовності: від сучасності до більш ранніх періодів чи навпаки. Стратиграфічний аналіз ономастичних систем передбачає зіставлення окремих етапів їх становлення, а також порівняння ономастичних станів різних епох” [4, с. 203]. О.А. Купчинський вбачає важливість хронології у визначенні часу появи, продуктивного функціонування та відмирання топонімійного типу, оцінки географічних назв як історичного факту, що наближає інформацію топонімії до рівня інформації датованих писемних, археологічних джерел. На думку вченого, топонімічна хронологія найдавніших слов’янських географічних назв порівняно з іншими їх характеристиками сприяє встановленню часу формування давніх слов’янських спільностей, їх консолідації, розселення і членування [3, с. 116].

Дослідження статистики, географії та хронології архаїчних власних географічних назв сприяють розв’язанню проблеми розселення слов’ян, зокрема, дають можливість установити зв’язок між розташуванням об’єктів найдавніших слов’янських географічних назв і заселенням земель, поставити питання співвідносності ареалу назв з територією найдавнішого заселення слов’ян, здійснити спробу реконструкції міграції слов’ян. На думку О.А. Купчинського, “зведені дані зон ареалу, зокрема, таких архетипів, як назви на *-ичі, -їь, -ани (-яни)*, дають цінні відомості для дослідження історії слов’ян від найдавніших епох” [3, с. 23]. За географічним розміщенням топонімів можна з’ясувати етномовні відношення, що панували на певних територіях. Конкретне розташування ареалів давніх типів топонімів відображає характер поширення родової чи феодално-власницької колонізації. Ареальне вивчення топонімії визначає більшу чи меншу густоту заселення певної території у відповідні історичні періоди, а ядра ареалів вказують на максимальну густоту заселень певних регіонів. Географічне поширення певного топонімійного явища відображає хід заселення території.

Таким чином, топоніміка як наука, що всебічно вивчає географічні назви, комплексно користується методами мовознавства, географії й історії. Одним із методів комплексного топонімічного дослідження є стратиграфічний аналіз. Він передбачає кількісну характеристику, просторову локалізацію географічних назв, установлення хронології топонімів.

Література

1. Агеева Р.А. Проблема топонимического субстрата // Этническая топонимика. – М., 1987. – С. 14–22.
2. Купчинська З.О. Лексико-семантична і словотвірна структура географічних назв на *-ин, -ів* (Територія України X–XX ст.) / Автореф. дис... канд. філол. наук. – Львів, 1993. – 18 с.
3. Купчинський О.А. Найдавніші слов’янські топоніми України як джерело історико-географічних досліджень. Географічні назви на *-ичі*. – К., 1981. – 250 с.
4. Подольская Н.В. Методы и приемы исследования ономастического материала // Суперанская А.В., Сталтмане В.Э., Подольская Н.В., Султанов А.Х. Теория и методика ономастических исследований. – М., 1986. – С. 180–235.
5. Поспелов Е.М. Топонимика и картография. – М., 1971. – 254 с.
6. Суперанская А.В. Ономастическая типология и стратиграфия // Ономастика. Типология. Стратиграфия / Ред. А.В. Суперанская. – М., 1988. – С. 3–7.
7. Rospond S. Stratygrafia słowiańskich nazw miejscowych. Próbný atlas toponomastyczny. T. 1. – Wrocław etc., 1974. – 240 s.
8. Rospond S. Stratygrafia toponimiczna // Z polskich studiów sławistycznych. – Warszawa, 1958. – S. 159–186.